

SPOLNOST KOT GREH IN AKT DEVIANTNOSTI.
UPORABA RETORIKE DEVIANTNOSTI V GOVORU O SPOLNOSTI
V 19. STOLETJU

Janez POLAJNAR

SI-1000 Ljubljana, Gubčeve brigade 61

e-mail: janez.polajnar@email.si

IZVLEČEK

Z nedovoljeno spolnostjo je bila povezana množica različnih škodljivih in nevarnih vplivov na dušo in telo. Spolnost in greh sta bila v retoriki različnih moralistov tesno povezana. Oboje je povezovala idealizirana meščanska morala, za katero pa je znano, da je imela elastična merila. Ob krščansko-meščanskem idealu čistega življenja je potekalo še tisto povsem življenjsko, kar pa ni pomenilo, da s strani varuhov nraavnosti ni bilo ostrega obsojanja in javnega zgražanja nad umazano spolnostjo. Da pa bi dosegli podobno mišljenje tudi pri večini ljudi, so uporabljali preprosto dvopolno retoriko, ki jo lahko poimenujemo tudi retorika deviantnosti, saj je drugačno od čistosti devištva postavljala oziroma predstavljala kot deviantnost.

Ključne besede: kulturna zgodovina, zgodovina morale, druga polovica 19. stoletja, nraavnost, retorika deviantnosti

LA SESSUALITA' COME PECCATO E ATTO DI DEVIANZA.
L'USO RETORICO DELLA DEVIANZA NELLE PRATICHE DISCORSIVE
SULLA SESSUALITA' NEL CORSO DEL 19. SECOLO

SINTESI

Alla sessualità proibita si faceva risalire una grande quantità di influssi dannosi e pericolosi sia per l'anima che per il corpo. Nella retorica dei diversi moralisti, la sessualità e il peccato erano infatti strettamente correlati. Entrambi erano rapportati ad una morale borghese idealizzata, che come è noto possedeva criteri alquanto elastici. Accanto all'ideale cristiano-borghese di vita immacolata ne esisteva uno più propriamente quotidiano, che ovviamente non esonerava i tutori della moralità dal condannare duramente ogni tipo di comportamento sessuale immorale, destinandolo

allo scandalo pubblico. Per poter trasmettere una mentalità simile anche alla moltitudine degli individui essi utilizzarono una semplice retorica bipolare che può essere definita anche retorica della devianza, poiché di fatto dichiarava e rappresentava come tale tutto quello che era diverso dalla verginità.

Parole chiave: storia culturale, storia della morale, seconda metà del 19. secolo, moralità, retorica della devianza

UVOD

"Religija in morala sta po 'naravi' in tradiciji tesno povezani. Nobena cerkev, četudi je še tako spoštovala svobodo ljudi, si ni hotela omejiti vloge in naukov samo na izpovedovanje vere: mar ni pravilnost vedenja jamstvo za čistost vere? Vse cerkvene ustanove so zato imele za svojo dolžnost, da pridigajo moralo in v pravem ali nepravem trenutku izdajajo zapovedi, katerih spoštovanje naj bi bilo po njihovem pogoj za zveličanje duš in zdravje ljudi" (Rémond, 2005, 85).

Človeški nagoni so bili in so še podvrženi omejitvam družbe. Meščansko 19. stoletje je tem omejitvam in nadzoru seksualnosti namenilo posebno mesto. Na splošno je bila spolna morala 19. stoletja zelo puritanska in "se je osredotočala na krepostne in legitimne zakonske odnose in se raztezala na celoten način življenja posameznikov in družbenih skupin (antihedonizem, dosledno privrženstvo Zakonu 'svetemu življenju' – pa čeprav s tostransko orientacijo, zatiranje sproščene 'statua naturalis')" (Pahor, 2000, 26).

Varuhi javne morale so podobo npravstveno krepostnega življenja namreč želeli videti pri vsem prebivalstvu, o čemer nam priča različno časopisje in publikacije, ki so izhajale na Slovenskem. Skozi desetletja so si sledile zgodbe, nasveti, pridige in podobno, ki so opozarjali ljudi na blato umazanije, gnus in smrtni greh, ki ga v sebi nosi spolni nagon. Posebno popularne so bile več desetkrat ponatisnjene knjižice Antona Martina Slomška. V časopisju so bralci največ nasvetov o ohranitvi čistosti našli v Drobotnicah, Zgodnji danici, Koledarjih Družbe sv. Mohorja itd. Kot je ugotavljala že Marta Verginella, je podoba družine, ki jo je izoblikovala slovenska moralka 19. stoletja, po eni strani svetopisemska in koherentna z doktrino potridentske Cerkve, po drugi strani pa prevzema nekatere temeljne značilnosti meščanske

družbe (Verginella, 1993, 533). Avtorji poučnih moralnih zgodb in navodil so se zgedovali prav pri meščanski družini, tako da so poskušali katoliški pisci in moralisti meščansko pridobitev naravnih potlačitev ali zatiranje nagonov, kakor je temelje kulture z začetka 20. stoletja opisal Freud (Freud, 2002, 140), načrtno uveljaviti tudi pri nemeščanskem prebivalstvu. Da pa bi dosegli tako razločevanje, so uporabljali preprosto dvopolno retoriko, ki jo lahko poimenujemo tudi retorika deviantnosti, saj je drugačno od "čistega" postavljala oziroma predstavljala kot deviantnost.

Trojni odlok meščanskega puritanstva o prepovedi, neobstoju in molku, kakor ga imenuje Foucault, je seksualnost odrinil v nezakonito sfero oziroma v mesta strpnosti, bordel in bolnišnico. Hkrati je bilo, nadaljuje Foucault, "spravljanje seksa v govor' daleč od tega, da bi prestajalo proces omejevanja, pač pa je bilo nasprotno podvrženo mehanizmu vse močnejšega spodbujanja; da tehnike oblasti, ki se izvajajo nad seksom, niso ubogale načela strogega izbora, ampak nasprotno načelo širjenja in uvajanja mnogoličnih seksualnosti, in da se volja do znanja ni ustavila pred tabujem, ki se ga ne sme dvigniti, pač pa se je zagrizeno lotila – nedvomno skozi številne zablode – ustvarjanje znanosti o spolnosti" (Foucault, 2000, 8–17). In kot je razvidno iz številnih del na to temo, je tudi na Slovenskem nastajala "znanost" o spolnosti.

Strog nadzor vsega početja otroka pa je bil slej kot prej mogoč le v zaprtem meščanskem stanovanju. Vsekakor je bil meščanski razred v zahtevah npravstveno moralnega življenja in v oblikovanju ideala meščanskega doma in družine drugačen od drugih družbenih skupin, njihove zahteve pa med ostalim prebivalstvom težko uresničljive. Spolne vloge, naravni poklici spola oziroma "[s]polni značaji – ideološko jedro meščanske patriarhalnosti – so se v teku 19. stoletja razširili daleč prek meja meščanstva," kakor je že ugotavljal Reinhard Sieder (Sieder, 1998, 269).

Stalna pozornost je bila zato najboljši varuh neoporečne moralne čistosti: "Kaj je torej pozornost? Sledeče je preprosta, pravilna in globokoumna razlaga: pozornost je spominjanje na tisto, kar ni dano nobenemu drugemu bitju razen človeku in kar na zemlji posedujemo samo mi sami; je spominjanje na tisto, kar je v nas in drugih božjega, in je religiozi čut, ki spominjanje navdihuje" (Dupanloup, 1881, 155).

V človeku je spominjanje na ob kršitvah tako sprožal konflikt med občutenjem in avtoriteto, užitkom in občutkom krivde. "Konflikt, ki se izraža v sramu-strahu, ni le konflikt posameznika s prevladujočim družbenim mnenjem, temveč je konflikt, ki ga povzroči vedenje posameznika med njim samim in tistim delom njegovega jaza, ki reprezentira to družbeno mnenje; gre torej za konflikt njegove lastne duševne ekonomije; on sam se spozna za manjvrednega" (Elias, 2000, 361).

SRAMEŽLJIVOST

"Zdravniški pregled, psihiatrična preiskava, pedagoško poročilo, družinski nadzori imajo lahko za skupen in očiten cilj to, da rečejo ne vsem blodečim in neplodnim

seksualnostim" (Foucault, 2000, 49). In človeška vest, ki ponotranji zahteve avtoritete po Bogu ljubi čistosti, je bila pri tem nadzoru najbolj učinkovita. "V primeru vesti je avtoriteta uporaben razum (practical reason), ki se lahko manifestira kot notranji glas" (Heller, 1985, 3).

V svoji idealno učinkoviti obliki bi verjetno morala sramežljivost zagotoviti, da bi bil prag, ob katerem je človek začutil mučnost, prekoračen že ob sami misli na nedovoljen grešni užitek in zato povzročiti določene psihične težave, kot je občutenje krivde in kesanje. Sramežljivost naj bi bila namreč z vzbujanjem mučnosti po prepričanju mnogih najboljša obramba mladine, posebej mladih deklet, pred poželjivimi in grešnimi mislimi ali dejanji, ki jo je bilo potrebno zato razvijati in negovati.

Če je Erazem Rotterdamski v 16. stoletju v knjigi, namenjeni vzgoji, z naslovom *Colloquia* (Družinski pogovori) lahko prikazal mladeniča, ki snubi dekle, ob tem pa celo pogovor med njim in prostitutko ter s pogovorom razkril pravilno moralno ravnanje, se je knjiga nemškemu pedagogu iz 19. stoletja zdela povsem neprimerna, saj je prinašala vedenje o stvareh, o katerih se ne govori. "Kakšni neki razgovori o rečeh, o katerih fantje nič ne razumejo. [...] Erazem tukaj slika pohoto na najbolj prostaški način in potem dodaja nekaj, kar naj bi bilo vzgojno" (v: Elias, 2000, 304). Podobno kot Erazem se je lotil pisanja tudi Adolph Freiherr von Knigge v svoji knjigi *O občevanju med ljudmi*, prvič izdani leta 1788. Tudi on govori o zapeljevanju ter občevanju s koketami in ljubicami. Sicer "bi si želel, da se človek takih žensk izogiba kot kuge; če pa se že zgodi ta nesreča, da se človek ujame v takšno zanko, potem..." (Knigge, 1977, 199). Baron Knigge je opisoval reči, ki so bile kasneje zaradi vsebine označene kot pohujšljive in v greh zavajajoče. Od konca 18. stoletja, predvsem pa v 19. stoletju, je spolnost namreč prihajala pod vedno večji družbeni nadzor, pripisovali so ji vedno več negativnih učinkov na človeško dušo in telo. Zato tudi seznanjanje s takšnimi deli, kot sta bili zgoraj opisani, ni bilo priporočljivo oziroma dovoljeno.

Zahteve po vcepljanju sramežljivosti so bile zaradi predstavljenih učinkov na človeštvo stalno prisotne v vzgojno krščanski literaturi, katekizmih, bontonih in še kje. Posebno zavzeto so se moralisti vzgojnega pisanja lotili v 19. stoletju, ko lahko zasledimo vedno večji obseg izdajanja teh priporočil, napotkov in nasvetov. Same zahteve moralistov se v bistvu niso spreminjale. Če primerjamo Slomškove članke v *Drobtinicah* ali v *Zgodnji danici* in druge spise s srede 19. stoletja s knjižicami Antona Jegliča, ni najti podobnosti samo v predstavitvi in določitvi problema, temveč tudi pri metodah reševanja. Namenjeni so bili predvsem mladim pred poroko, staršem, dekletom in tudi drugim, na primer učiteljem. Njihov glavni namen je bil obvarovati človeka pred lastnimi nagoni, ki so se lahko porodili ob raznih priložnostih.

Tudi naravno okolje, flora in favna podeželja, sta nudila preštevilne nevarnosti, ki so sramežljivost spodkopovale. "Starši pazite na to, da otrok nikjer ničesar ne vidi, kar bi ga opozorilo na spolne stvari in na zarod človeka. [...] Ako se kaj takega opazi

pri živalih, kar pač ne bo mogoče otroku vedno prikriti, naj se dotično delo označi kot živalsko, ki je nespodobno in se ga mora človek sramovati" (Jeglič, 1910, 64).

Takšna vzgoja je bila po mnenju moralistev nujna, saj samo posvetno znanje ni moglo biti resnično нравno, predvsem pa ni nudilo dovolj moči in opore za nevarna obdobja pubertete in adolescence. Ker bi naj bila posvetna vzgoja in omika premalo za obvladovanje spolnih nagonov, takšna vzgoja ni zadostovala za ohranitev moralne čistosti. "Taka zgolj posvetna omika, taka vnanja lepota čedne obnaše, tak vnanji lišp, ki pokrivati ima notranje strasti in pregrehe pa jih vendar ustaviti ne more, da bi se ne pokazale in na svitlo ne priderle, velikrat z izgubo sramežljivosti" (ZD, 2).

Da bi ljudje spoznali, kako pomembna je sramežljivost, so moralisti ustvarili kup del, ki so opozarjala na nevarnosti ob izgubi sramežljivosti. Zato so prikazovali misli na spolnost kot greh nečistovanja in ob tem uporabljali čim bolj slikovit besednjak. "Hude nečiste misli bodo kakor po letu tvojo glavo obhajale, nespodobne želje se kakor črvi v tvoje srce nalezle in tvojo nedolžnost umorile" (Slomšek, 1924, 25). Sramežljivost je seveda imela tudi mesto med angeli v nebesih. To lepoto so moralisti v zamaknenosti povelečevali in opevali. "Nekako angelsko lepo je, ako otrok sramežljivo zardi, kadar se mu kaj nespodobnega ali celo nesramnega pokaže, zardi se proč obrne in odide akoravno še ne ve kaj je nesramno" (Jeglič, 1921, 75).

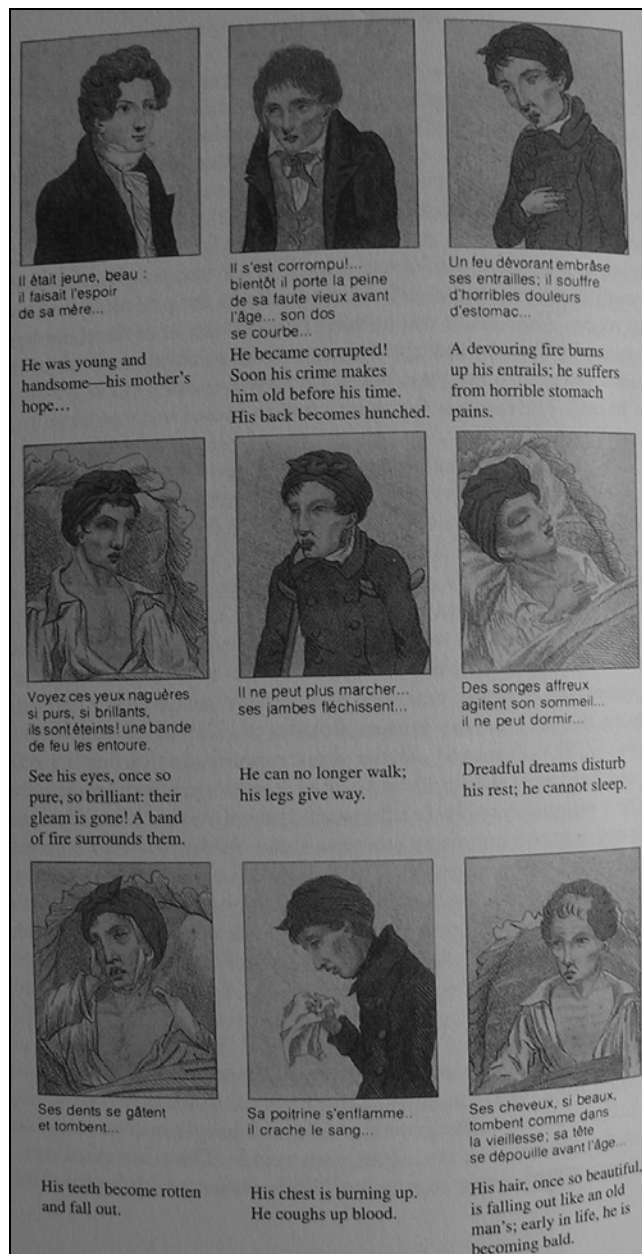
Moralisti, duhovniki in drugi poklicani za varovanje nrvnega zdravja so ljudi na podoben način v nedogled opozarjali, da se naj varujejo greha, saj da lahko ima ta strašne posledice že v zemeljskem življenju, v posmrtnem življenju pa da gotovo čaka le še večno trpljenje. Na zelo poveden odgovor na vprašanje, koliko so ljudje dejansko upoštevali nasvete varuhov morale in krepostnega življenja, sem ponovno naletel v Drobtinicah iz leta 1846. Podana je bila prilika o dveh zakoncih, ki nista živela po božji volji in ju je doletela nesreča. Pri razlaganju početja mlade Lenke, ki je svojega bodočega moža zapeljevala, je avtor zapisal: "Kdor hoče kdaj srečen biti, ne sme nečistosti bolj ljubiti kakor Boga. Pregreha nima sreče, tudi nečistost nje ne da; najsiravno ljudje ne verjamejo" (DR, 1, 27). Ta resignirana ugotovitev neimenovanega pisca nam lepo in enostavno predstavi dejansko stanje med prebivalstvom, katerega so za to poklicani ljudje poskušali spremeniti. Kot sem že omenil, so mnoge publikacije in predvsem katoliško časopisje objavljale vzgojno-moralne sestavke, ki poudarjajo dragocenost devištva in umazanost grešnega poželenja ter nezakonskega vdajanja spolnosti.

RETORIKA

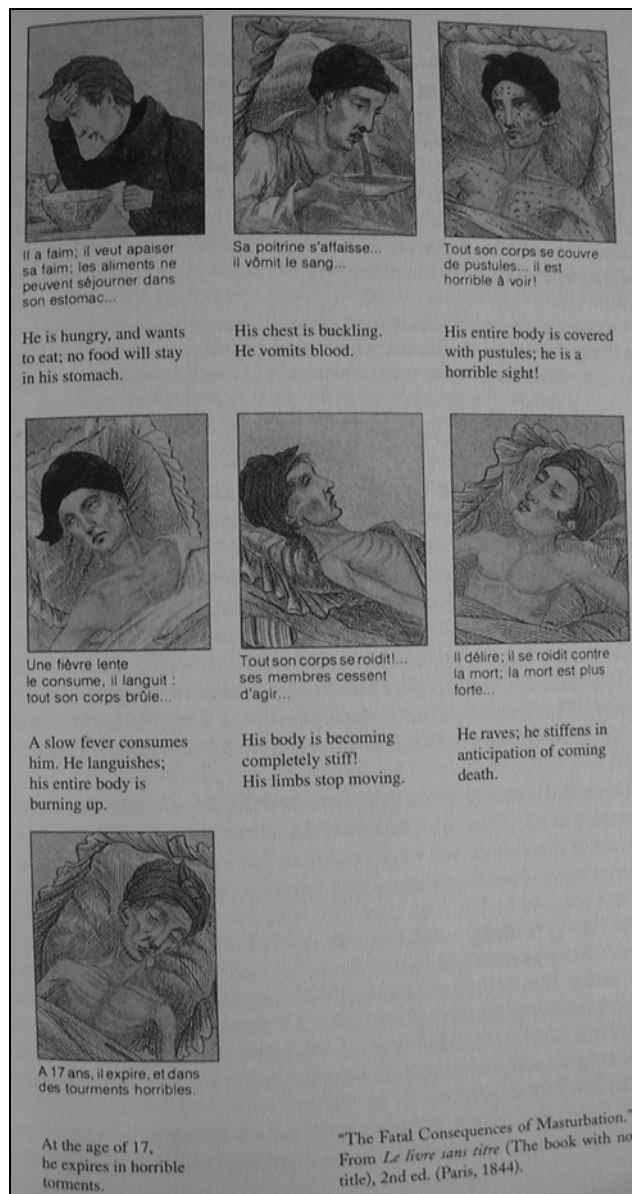
Skozi foucaultovsko "spravljanje seksa v govor" so poskušali pri ljudeh doseči predvsem trajno spoštovanje in povelečevanje lepote devištva in seveda ravno nasproten odnos do spolnosti. Da bi bila strah božji in sram v človeku usidrana, je bilo potrebno strah pred bogom vcepiti že otrokom. Sramežljivost je bila zelo cenjena

vrednota, ki je bila videna kot osnovni pogoj za ohranitev deviškosti. "Prvi varh otrokam je strah božji. Iz mladiga jim pravite, da bog vse vidi, Bog vse ve, naj bo tema še tako terda, stena še toliko tolsta; Bogu se skriti ne moremo. [...] Drugi varh je sramožljivost, [...]. Sama beseda pfuj, to je gerdo, jih mora prestrašiti ino jim cvet deviški ohraniti" (DR, 1, 182–183). Navodila duhovnikom ljubljanske škofije o vzgoji mladine, ki so sicer nastala pol stoletja kasneje, se v svojem bistvu ne razlikujejo v ničemer. Mladino je bilo potrebno prestrašiti pred lastnimi nagoni, "premišljujmo pripomočke za mladeniča, da nagnjenja, strasti in nevarnosti spozna in da jih zasovraži...", kakor je bilo zapisano v priporočilu dušnim pastirjem (ŠL, 1, 6).

Ob teh svarilih, ki so opozarjala na bolj abstraktne in ne tako oprijemljive posledice, so prihajala tudi svarila, ki so svojo oporo iskala v medicinski znanosti, predvsem nevrologiji, kar je bilo v stoletju hitrega znanstvenega razvoja v tej znanosti in hkratnem razvoju psihologije precej pogosta zaslomba, preko katere se je poskušalo utrditi prepričanje, da mora biti seksualnost kot nižji čut podrejena kontroli in nadzoru ves čas življenja, saj so to "težnje, ki se snujejo na dnu človeške duše in katerih pojave natora sama, kar se tiče človeštva in celo višje organizovanega živalstva, zakriva" (Terseglav, 1907, 433). Nevarnosti so torej izhajale iz neukročene človeške narave, njim prepustitev pa je po zatrtjevanju nekaterih lahko povzročila usodno oslabitev telesa. Tako je škof v še enem navodilu duhovnikom ljubljanske škofije podrobneje skušal razložiti usodne posledice masturbacije za človeka, pri tem pa se je opiral na "fiziološke značilnosti človeka [...]. Pokvari se spolni organ, pešajo vedno vznurjeni živci, izgublja se telesna moč, porode se bolezni posebno v mozgu, slabe možgani in zato tudi spomin in moč mišljenja. Še hujš pa je smrtni greh, izguba posvečujoče milosti božje in nebes, nevarnost večnega pogubljenja" (ŠL, 2, 5). Človekovo skrivno življenje, skrita deviantnost tako ni mogla nikdar ostati skrita. Z "nedovoljeno" spolnostjo je bila na tak način povezana množica različnih škodljivih in nevarnih vplivov na dušo in telo. Človek, ki je prepogosto sprejemal močne dražljaje, povzročene s seksualno vznemirjenostjo, se namreč ni mogel izogniti škodljivim in vidnim posledicam, saj se namreč "pri tem silno vznemirijo živci, mozeg v hrbtenici in možganih; in ako se vznemirjajo, vznurjajo prevečkrat, pogostokrat tedaj se prisilijo, preženejo in začnejo pešati, od tod razne živčne bolezni v hrbtenici, od tod oslavljenje možganov, pa slab spomin, pojemanje darovitosti in nesposobnost za napor, globoko mišljenje" (ŠL, 2, 5). Mnogi so bili prepričani, da so se dokazi o masturbaciji hitro prikazali tudi na zunanem videzu. Pojavil se je bled in povlečen izraz na licu, sijaj je izginil iz oči, roke so postale lepljive in vlažne itd. Nekateri so mladeniča "obsodili" celo na smrt v grozljivih mukah. Potekale so debate, ali je seks zdrav in ali je sploh potreben. Pacientom so priporočali, da se omejijo na največ en akt spolnega odnosa na teden. Prepogost odnos je bil smatran za grozno nevarnega (Allen, 2002, 92).

Sl. 1: Prikaz "usodnih posledic" masturbacije iz leta 1844 (v: Allen, 2000, 90).
 Fig 1: A demonstration of the "fatal consequences" of masturbation from 1844
 (source: Allen, 2000, 90).

Sl. 2: Prikaz "usodnih posledic" masturbacije iz leta 1844 (v: Allen, 2000, 91).
 Fig. 2: A demonstration of the "fatal consequences" of masturbation from 1844
 (source: Allen, 2000, 91).

Nedolžnost in sramežljivost sta v krščanstvu vedno predstavljali najvišji vrednoti. Sredina 19. stoletja je prinesla potrditev tega, saj je bila resnica o brezmadežnem spočetju spremenjena v aksiom. Da bi preprosto ljudstvo dojelo koristnost deviškega stanu, so sijočo lepoto nedolžnega človeka (predvsem deklet) hvalili in poudarjali, da ni lepšega ter bogu ljubšega na tem svetu, kot so nedolžna dekleta in mladeniči. Besedišče stavkov je bilo zato polno hvale sramežljivosti. "Ni lepšega časa v celim človeškim življenju, kakor dnevi čiste nedolžnosti. Z veseljem se ogledamo na juterno sonce, ki v svoji svetlobi po nebu perplava, ino s svojimi rudečimi žarkami hribe in doline poliva; pa še lepši, še bolj veselo je viditi mladenča in deklico, dokler sramoživost na njih licah cveti, in jih sovražna zapeljivost v roke dobila še ni" (DR, 2, 84). Na drugi strani so poskušali biti enako dramatični, ko so opozarjali na "nečistost". Nobena beseda ni bila dovolj ostra, da bi lahko opisali sramoto, ki doleti človeka ob izgubi sramežljivosti na način, kot je na primer zunajzakonska izguba deviškega venca. "Černo je oglje, de ne more bolj biti, inu strupen je modros, de se ga vsak bati mora; vendar veliko bolj gerda ino černa je nečistost, ino bati in varvati se nje bolj moramo, kot vsake kače. [...] Nečistost bo kakor blato na cesti pomen-drana, ino a gnoj zavržena" (DR, 2, 79).

Retorika moralistov je spolno življenje opredeljevala s pojmom čisto, kar je v praksi pomenilo spolno vzdržnost, in nečisto. Čisto je bilo le v primeru, ko je služil spolni akt spočetju. Logična posledica poveličevanja, v našem primeru čistega, deviškega, je bila, da je spolnost tudi v zakonski postelji lahko postala sporna in "dobrodošla" dejavnost le v primeru združitve z namenom spočetja, ker da "mora biti zakonska ljubezen čista, ne sme ljubiti, kar človeka poniža do živali ali celo pod žival [...]. Ljubezen časih ni čista, ljubi le mesene slasti, je mesena; mesena ljubezen pa je sovraštvo, ki dušo umori..." (Zabukovec, 1902, 3–4).

Pojmovanje romana in drugega neprimernega leposlovja kot enega izmed krivcev za pohujšanje mladine je od moralistov in njihovih prizadevanjih za nravno čistost prebivalstva zahtevalo uporabo podobne retorike. Motilo jih je, da se v knjigah kot vodilo ne pojavlja ljubezen do boga in tudi ne krščanski duh. Oba naj bi bila ljudstvu v uk in vzor ali kakor je bilo slikovito zapisano v *Zgodnji danici* v članku z naslovom *Nečedno pisarstvo*: "Pisavec s posvetnim duham okužen, usmojen s poželjivostjo in meseno ljubeznijo, hote ali nehote tega nečistega duha v svoje spise vgnjezdi, povsodi se gnjus za njim cedi, kakor za gnojnim vozom; in tako s svojo nesnago tudi druge okuži" (ZD, 1).

Ob krščansko-meščanskem idealu čistega življenja je potekalo še tisto povsem življenjsko, kar pa ni pomenilo, da s strani varuhov nravnosti ni bilo ostrega obsojanja in javnega zgražanja nad umazano spolnostjo. Zanimiv je pogled v poročanje dnevnega časopisja na prelomu 19. in 20. stoletja. Če so bili umori in detomori v nekaterih primerih zelo natančno opisani, so tako imenovani moralni delikti (Sittlichkeitsdelikt) brez izjeme zaključeni v dveh do treh stavkih, brez obrazložitve, za

kakšno dejanje je natančno šlo. Če je imelo kaznovanje morilcev in zločincev v družbi vzgojno vlogo, je npravstveni prestopnik tu skrit pred očmi javnosti, ki se jo izključuje, da se ne bi pokvarila in pohujšala, meseni greh pa je v očeh meščanske družbe bolj umazan od zahrbtnega umora.

DNEVNA POLITIKA IN SPOLNA MORALA

Pomembna sprememba v javni obravnavi spolnosti oziroma njeni neobravnani je v časopisju na Slovenskem povezana z zaostritvijo odnosov med političnima strankama. Liberalci so še posebno radi napadali prislovično npravstveno čistost katoliške stranke in njenih pripadnikov. Tako so se denimo v Slovenskem narodu norčevali iz Marijinih družb, ki so bile ustanovljane ravno z namenom, da mlada dekleta ohranijo v katoliški veri in jih zaščitijo pred "nevarnostmi" zapeljivih fantov. S prstom so pokazali na dekle iz brezoviške fare, ki je bila članica Marijine družbe in je na prsih nosila dve svetinjici. Pa vendar so mlado devico, kljub nedvomno dobremu poduku o nevarnostih zapeljivcev, zalotili z ljubčkom na seniku. Po poročanju Slovenskega naroda je mlada devica doma prejela "tako zaušnico, da so svetinjice na prsih šklefetale". Ob tem naj bi dekle doma povedalo, da je ona še dobra, da so druge veliko hujše itd., logičen sklep liberalnega dnevnika pa je bil sledeč: "Marijina devica ni nobena nič prida, če je bila tudi prej poštena, v Marijini družbi se gotovo pokvari" (SN, 1).

SEX AS SIN AND AN ACT OF DEVIANCE: THE RHETORIC OF DEVIANCE IN DISCOURSE ON SEX IN THE 19TH CENTURY

Janez POLAJNAR

SI-1000 Ljubljana, Gubčeve brigade 61

e-mail: janez.polajnar@email.si

SUMMARY

Sex and sin in the rhetoric of moralists have always been closely connected. Both were also linked by an idealised bourgeois ethics, even though we know that this had very elastic rules, albeit only for the higher members of this class (mainly male members of the bourgeoisie, of course). Any man who could not contain or suppress his instincts became in the eyes of society an outcast, a criminal unworthy of the superior bourgeois state, unless his exceptional abilities and position allowed for such behaviour (Freud). Sex was subjected to social control not only in extra-marital relationships, where it was utterly unacceptable anyhow, but also between spouses. Here its function was supposed to be merely that of reproduction, while sexual

abstention was recommended otherwise. Sins of the flesh were in the opinion of many the falls that committed the greatest number of souls to eternal suffering. That is why they thought that "whenever Christian spouses avail themselves of their marital rights, they should always do this in the fear of God. They should vividly consider the divine presence and seriously reflect [...] that they do not want anything else but what God wants" (Zabukovec). And whereas the former gender division of roles had been built on the economy of a household, from the late 18th century onwards the society had worked on the construction of "an ideological nucleus of a bourgeois family"; a sexual character that ascribed specific characteristics and abilities to either of the sexes. Eventually, through the 19th century the sexual character extended well over the boundaries of the bourgeoisie (Sieder). The demands that used to be reserved for a middle class family began being applied to the common people as well.

Usually associated with illicit sex were a myriad of different harmful and dangerous influences on the body and soul. Whoever too often accepted strong impulses caused by sexual excitement could allegedly not avoid its harmful effects. Parallel to this Christian bourgeois ideal of pure life co-existed the real life, but this did not mean that the guardians of morality would not express severe judgement and public indignation over dirty sexuality. The rhetoric of the moralists used the dichotomy clean (abstinent) and unclean. Sex could only be 'clean' when the objective of the sexual act was procreation.

Key words: cultural history, history of morals, second half of the 19th century, morals, rhetoric of deviance

VIRI IN LITERATURA

DR, 1 – Drobtnice (DR). Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas, 1846.

DR, 2 – DR. Učitelam ino učencam, starišam ino otrokam v podvučenje ino za kratek čas, 1847.

SN, 1 – Slovenski narod (SN), 4. 4. 1905.

ŠL, 1 – Škofijski list (ŠL), 1. 1903, št. 1.

ŠL, 2 – ŠL, 1. 1906. Pastoralne konference leta 1906.

ZD, 1 – Zgodnja danica (ZD), Katoliški cerkven list, 15. sušec 1855.

ZD, 2 – ZD, Katoliški cerkven list, 29. mali serpan 1870.

- Allen, P. L. (2000):** *The Wages of Sin, Sex and Disease, Past and Present*. Chicago – London, University of Chicago Press.
- Dupanloup, F. (1881):** *Bischof von Orléans: Die großen Pflichten der christlichen Frau, Conferenzreden*. Mainz, F. Kirchheim.
- Elias, N. (2000):** *O procesu civiliziranja. Sociogenetske in psihogenetske raziskave*. Ljubljana, Založba /*cf.
- Foucault, M. (2000):** *Zgodovina seksualnosti I. Volja do znanja*. Ljubljana, ŠKUC.
- Freud, S. (2002):** "Kulturna" spolna morala in moderna nervoznost. *Problemi*, 40, 5/6, 133–156.
- Heller, A. (1985):** *The Power of Shame: a Rational Perspective*. London, Routledge – Kegan.
- Jeglič, A. B. (1910):** *Staršem. II. zvezek. Pouk o vzgoji*. Ljubljana.
- Jeglič, A. B. (1921):** *Na noge v sveti boj! III. knjiga. V boj za srečno in veselo krščansko življenje*. Prevalje.
- Jurić Pahor, M. (2000):** *Narod, identiteta, spol*. Trst, ZTT.
- Rémond, R. (2005):** *Religija in družba v Evropi*. Ljubljana, Založba /*cf.
- Sieder, R. (1998):** *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Slomšek, A. M. (1924):** *Krščansko devišstvo*. Prevalje.
- Terseglav, F. (1907):** *Seksualno vprašanje*. Čas: Revija Leonove družbe, zv. 10.
- Verginella, M. (1993):** *Vloga žene in moža v slovenski publicistiki 19. stoletja in v dokumentih s tržaškega podeželja*. *Zgodovinski časopis*, 47, 4, 531–545.
- Von Knigge, A. F. (1977):** *Über den Umgang mit Menschen*. Frankfurt.
- Zabukovec, J. (1902):** *Kratek poduk o svetem zakonu*. Ljubljana.